

Koldingbogen

ÅRSTAL:	1993
FORFATTER:	Laura Meyer Hansen
TITEL:	Smeden i Eltang.
KORT RESUME:	Niels Henrichsen (1815–1888), smed i Eltang 1832 – 1879.

Smeden i Eltang

Af Laura Meyer Hansen

Smeden i Eltang hed i det meste af forrige århundrede *Niels Henrichsen*. Han var byens smed fra 1832 til 1879. Da flyttede han i en høj alder til Sdr. Bjert efter at have solgt ejendommene i Eltang.

Efter temperament og kunnen var smede i ældre tid ofte både berygtede og berømte. De kunne som regel årelade en hest, trække tænder ud på folk osv. Smeden havde stor tiltrækning på landsbyens indbyggere. Man ville gerne stå i den lune smedie og snakke og hygge sig. Da smeden i sagens natur ikke kunne have alle mulige mennesker stående og være i vejen, var skikken den, at der skulle fortælles en »entre«, hvis man blot ville hygge sig. 3 skilling var prisen, hvilket svarede til halv pægl brændevin. Det hårde, snavsede og varme arbejde har i sagens natur også krævet en del væsketilførsel – og snapsen var billig. Resultatet af denne skik var imidlertid, at en del smede blev temmelig for-drukne. Flere steder omtales smede, som, før det var almindeligt, kunne føre pennen som den, der kunne hjælpe folk, når de ville beklage sig til øvrigheden over en eller anden urimelighed. I P. Lindholms bog om Starup sogn berettes om to særdeles markante smede, der ud over deres smedeerhverv var spillemænd. At smedien blev den tids »forsamlingshus« er egentlig indlysende. Det var stedet, hvor man hørte nyt og hyggede sig – og der var ikke noget alternativ.

Landsbysmeden var i tidligere tider ofte en

slags »embedsmand«, det var han langt op i 1800-tallet flere steder i landet. Han var i så fald ansat af de omkringboende bønder. Hans løn var som regel fri bolig og et stykke jord, hvor han kunne ernære et par køer. Desuden fik han brændsel, jern og evt. andre fornødenheder til-delt. Når den enkelte bonde skulle have større arbejder udført, måtte han selv eller en karl del-tage i arbejdet hos smeden. Reglen var da den, at bonden medbragte tømmer og brændevin til dagens forbrug, og om aftenen deltog smeden i middagen hjemme hos den pågældende bonde. Smeden var en særdeles vigtig hånd-værker – om ikke den vigtigste for den agerdyr-kende bonde. Det var aldeles nødvendigt at have ham i nærheden, når de forskellige redska-ber skulle repareres, eller der skulle fremstilles nye større eller mindre redskaber – at han sam-tidig kunne doktorere lidt på folk og fæ gjorde ikke hans tilstedeværelse mindre vigtig.

Smede, der ikke blev bysmede men nedsatte sig som praktiserende, havde ofte svært ved at klare sig. De gik rundt og solgte deres smedetøj, såsom knive, sakse, hamre og lignende – og hut-lede sig på den måde gennem tilværelsen.

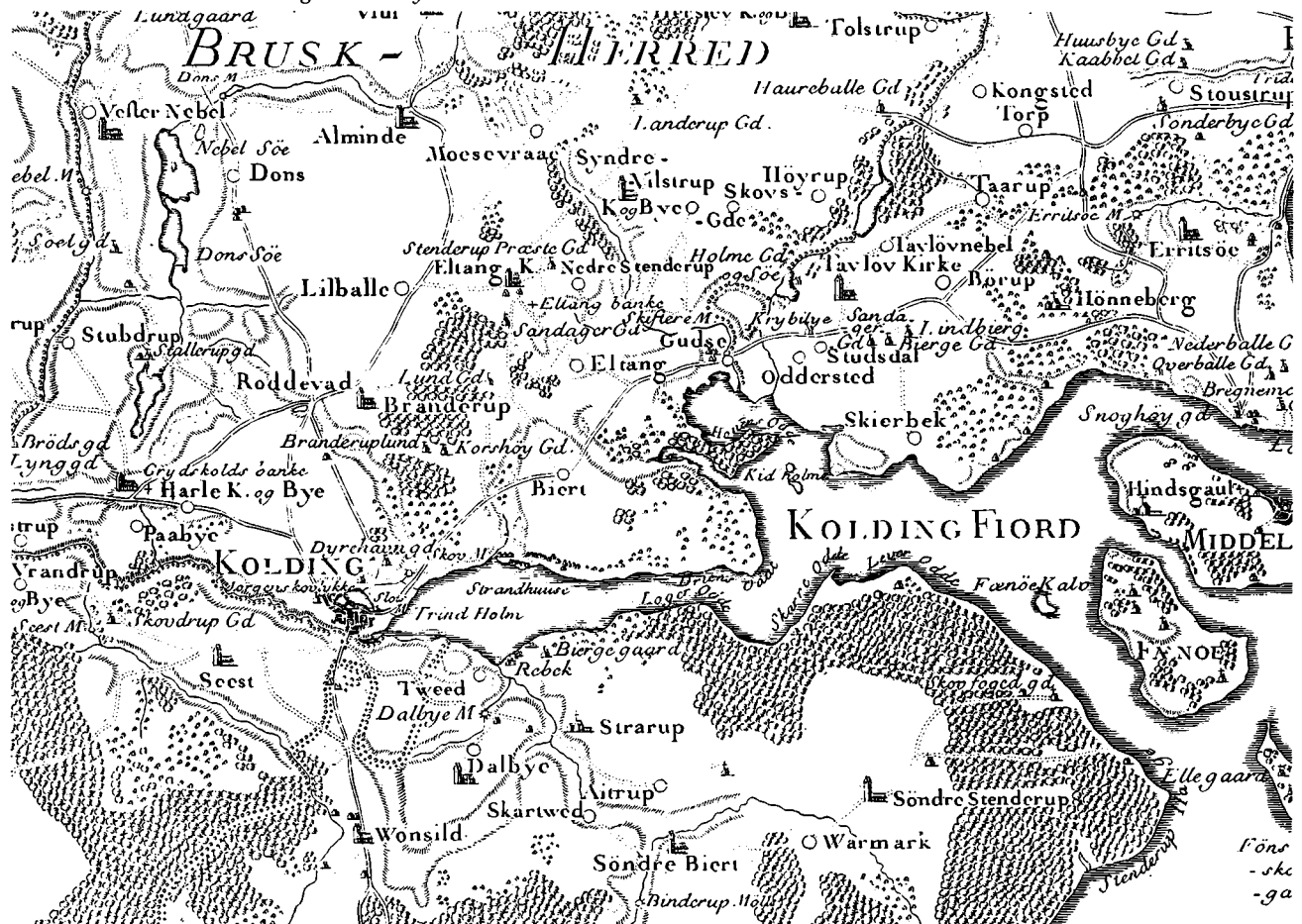
Som nævnt hed smeden i Eltang i en stor del af forrige århundrede *Niels Henrichsen*. Han blev født den 13. januar 1815. Faderen *Henric Andreasen* var smed i Eltang på det tidspunkt. Begge forældre stammede fra gamle smede-slægter i Brusk herred.

Jacob og Ann i Alminde

Niels's far Henric Andreasen blev født i Lilballe den 26. februar 1777. Henric var søn af smeden i Lilballe, *Jacob Sørensen*, født ca. 1750 og moderen *Ann Henrichsdatter*, født den 17. septem-

ber 1752 i Nr. Bjert. Det virker lidt underligt, at han hedder Andreasen til efternavn, idet alle hans søskende – som navneskikken var – hed Jacobsen til efternavn. Han kan være et »uheld«, men kirkebogen afslører det ikke. Her er han

Videnskabernes selskabs kort tegnet 1780 af C. Wessel.

indført som søn af Jacob smed og Ann Henrichsdatter.

Omkring 1780 flytter familien fra Lilballe til Alminde, hvor faderen bliver byens smed. *Jacob Smed* dør kun 38 år gammel i 1789. *Ann Henrichsdatter* sidder da med en smedie og 4 små børn, hvoraf den mindste kun er et halvt år. Hun gifter sig ret hurtigt igen med smedesvend Jørgen Pedersen Korup fra Fredericia, med hvem hun får 3 børn. Disse meget hurtige ægteskaber var helt almindelige, uanset om det var mænd eller kvinder, der blev alene. Det var den eneste udvej for at klare dagen og vejen for sig og sine.

Ann Henrichsdatter var kendt med smedehvervet, hun var datter af smed Henrich Jørgensen og hustru Maren Jacobsdatter, Nr. Bjert, som blev gift i 1743. Maren var smedens datter, som åbenbart har giftet sig med en af faderen Jacob Smeds svende. Jacob Sørensen og Ann Henrichsdatter havde som nævnt 4 børn, 2 sønner Henric og Søren og 2 døtre Maren og Else Marie. Henric blev smed i Eltang, og Søren overtager efter stedfaderens død smedien i Alminde, med sin mor på aftægt. Ann Henrichsdatter dør i 1825.

Niels og Mette i Sdr. Vilstrup og Eltang

Niels Henrichsens mor, Marie Nielsdatter, var født den 17. december 1783 i Sdr. Vilstrup, som datter af *Niels Jensen Smed*, født ca. 1747 og hustru *Mette Christensdatter*, født ca. 1755.

Niels Smed var »embedsmand«, altså ansat af bønderne i Sdr. Vilstrup. Han var bruger af matr. 39a,b og c, som i 1844 blev skyldsat til htk. 1.1.1.0. Smedens toft matr. 39a, 39b lå ned mod Gudsø, og 39c lå ved Skibdræt mølle. Foruden at være smed, var han altså gårdbruger. Om

bønderne passede hans jord, findes der intet om.

Af amtmanden Hans de Hoffmans indberetning til myndighederne i forbindelse med udskiftningen af landbrugsjorden i 1770erne fremgår, at han har haft en del vrøvl med bønderne i Sdr. Vilstrup. Det var ikke let at forstå, at man skulle flyttes ud på marken efter i århundreder at have levet tæt sammen i landsbyen. Det er den største omvæltning i dansk landbrugs historie og helt fantastisk, at det lykkedes så godt, som det gjorde. Smedejorden er ikke nævnt. Bønderne har villet bevare den gamle ordning, hvor smeden var ansat. De har ikke ville gøre ham til selvstændig gårdejer og smedemester.

I folketællingen 1787 kan ses, at Niels Jensen nu er byens smed i Eltang. Niels og Mette har fået 5 børn, en søn og fire døtre: Christen og Maren, Else, Marie og Cathrine. Den yngste, Cathrine, er født i Eltang, hun er på det tidspunkt 1 år. Flytningen fra Sdr. Vilstrup til Eltang må derfor være sket omkring 1785. De får endnu en søn Jens i 1790, han dør samme år. Det ser ikke ud til, at Niels Jensen i Eltang er »embedsmand«, hvilket kan være årsagen til flytningen. Han har måske været træt af, at være i »lommen« på bønderne i Sdr. Vilstrup. Niels Jensen dør 15. juli 1810, 62 år gammel.

Henrik og Marie i Eltang

Den 18. april 1812 bliver Niels Jensen smeds datter *Marie Nielsdatter* gift med Jacob Sørensen smeds søn *Henric Andreasen* fra Alminde. Henric har sikkert været smedesvend hos Niels Jensen. Da denne dør 1810, er det sandsynligt, at Hen-

ric har kørt smedien videre. Maries mor Mette Christensdatter overdrager smedien til svigersønnen og sidder i aftægt hos ham til sin død 1825.

Smedejorden i Eltang lå på parcel 25a og var på htk. 0.3.1.2 $\frac{3}{4}$ (1844 matr.). Ejendommen ligger midt i Eltang by, det er i dag Eltangvej nr. 45. Henric Andreasen var senere også ejer af matr. 25b på htk. 0.3.1.2 $\frac{3}{4}$ (1844 matr.), som ligger ned mod Gudsø Vig. Adressen er i dag Nr. Bjertvej 138. Henric var smed og husmand.

Henric Andreasen, der kun oplever 20 år som smed i Eltang, har formentlig økonomisk haft drøje år. Englændernes sænkning af flåden 1801, og Københavns bombardement i 1807 har skullet betales. I 1813 går landet bankerot, og i 1814 afgives Norge, som var et væsentligt skattegrundlag. Oveni alle disse ulykker oplever landet i 1820erne en landbrugskrise, hvor mange bønder må gå fra hus og hjem. Gårdene sælges til spotpris.

Smedeparret Henric og Marie får 5 børn: Maren, født 1813, bliver gift med husmand Peder Rasmussen i Vester Nebel, han er stedsøn af gårdmand Peder Olesen i Eltang. Niels, født 1815, bliver senere smeden i Eltang. Andreas, født 1817, bliver gift med smedens datter fra Lejrskov, Charlotte Jørgensdatter og bliver selvstændig smed. Han ses at have virket både i Bjert, Alminde og Seest. Mette Marie, født 1822, bliver gift med snedker Hans Nielsen Müller fra Haderslev. De bosætter sig i Seest. Jens, født 1826, dør 10 år gammel. Henric Andreasen dør 16. januar 1832.

Folketællingen 1834 oplyser, at smedien i Eltang drives af smedeenken Marie Nielsdatters

ældste søn Niels, han er da 19 år. Der er nok ikke tvivl om, at Niels på 17 år med lillebroderen Andreas på 15 år til hjælp har overtaget ansvaret for smedien, da faderen dør 1832. Ifølge Sven Henningsens bog om landhåndværket havde landsbysmedene et dårligt ry i 1830erne. Han citerer i sin bog en hr. Stemmann for at tilskrive kancelliet følgende svada: »at disse smedes dygtighed er meget ringe samtidig med, at de blandt håndværkerne er landmandens vigtigste hjælpere«. Noget tyder på, at Niels og Andreas må have været en undtagelse fra denne bedømmelse. Dygtige smede var et stort behov, og behovet var øget efter udskiftningen af landbrugsjorden. Bønderne avlede betydeligt mere på deres marker end for blot en menneskealder siden. Redskaberne var imidlertid fortsat oftest fremstillet af træ med jernbeslag, der krævede megen vedligeholdelse og fornyelse. Skoningen af hestene og vedligeholdelse af vogne var også en stor del af smedens arbejde. Niels og Andreas må have levet op til bøndernes krav. De ernærer i 1830erne 6 mennesker, idet man i folketællingen 1834 kan se, at alle 5 børn stadig er hjemmeboende.

Niels og gårdmandsdatteren Mette

I slutningen af 1830erne forelsker smeden *Niels Henriksen* sig i gårdmandsdatteren *Mette Pedersdatter Østergård* fra gård nr. 1 i Eltang. I matr. 1844 ansat til htk. 10.5.1.1 $\frac{1}{4}$ under matr. nr. 6 – det var en stor gård. Det har været en begivenhed i det lille samfund. At en fattig smed blev gift med en gårdmandsdatter var ganske uhørt på den tid. De blev gift i Eltang kirke den 23. marts 1839, og et halvt år efter skøder Marie

Nielsdatter smedeejendommen til sønnen. Han betaler 600 Rdl. sølv, og Marie kommer i aftægt hos det unge smedepar. Handelen klares for Maries vedkommende af hendes laugværge Hans Dahl, hvilket i nutidens øjne virker helt absurd – men sådan var det. At Mette Kirstine gifter sig »under sin stand«, fristes man til at gætte på, og det har gårdejer Peder Lauesen Østergård måske har været udmærket tilfreds med. Han havde 6 døtre, som jo helst alle skulle have en ægtemand, idet ugifte kvinder på den tid ellers kun kunne se frem til at gå som gammel pige på fædredegården eller en kedsomelig tilværelse som husfaktotum for andre – at blive gift med en smed var dog bedre.

Niels og Mette Kirstine er nu byens smedepar. Niels har 2 smedesvende ansat, og dermed også på kost og logi, der må have været rigeligt med arbejde i Eltang på den tid, han var ikke eneste smed. I forskellige sammenhænge betegnes han som smed og husmand, idet han, som tidligere nævnt, har jord både omkring smedien i Eltang by og jorden (25b) ved Gudsø Vig. Der kommer hurtigt børn i ægteskabet. I løbet af de næste 20 år får de 11 børn. Trods belastningen med moderen på aftægt, med de forpligtigelser dette indebar, har hun nok været prisen værd som medhjælp for en evindelig gravid smedekone.

Smeden bliver gårdejer

Nu skulle man synes, at smedien og det mindre jordbrug var nok at tage vare på for den lille smed, lille var han. Da han slettes i lægsrullen i 1853 angives hans højde til 62¾ tomme, altså under 160 cm. Måske er pladsen i smedehuset

blevet for trang med både børn, svende og moderen boende i det lille hus. Måske er det følgende prisen for at blive gift med gårdmandsdatteren Mette Kirstine.

Efter 10 år som husmand og smed bliver Niels Henrichsen gårdejer og smed. Mette Kirstines søster Anna Margrethe og svogeren Niels Buhl får i slutningen af dette årti – midt under den Slesvigske Krig – myndighedernes tilladelse til at udstykke gården. Selv køber han gården Østerholm i Eltang by. Niels sælger 1849 matr. 25b ved Gudsø Vig til Hans Sørensen Damkjær og køber samme år matr. nr. 6e og 4d af svogeren Niels Buhl, iflg. skøde af 10. februar 1849 skyldsats til htk 2 Tdr. 3 Skp. 1¼ Alb. Pri-

Ravnshjerg, som det ser ud i dag.

sen er 2900 Rdl. sølv – det var mange penge.

Livet gik altså videre trods krig og ufred i området. Måske har smeden i Eltang tjent ganske godt på krigen, når man tænker på alle de heste og vogne, der anvendtes i datidens krigsførelse – der må have været behov for vedligeholdelse.

Udover at blive virkelig anerkendt af svigerfamilien får dette at være blevet gårdejer også en anden betydning for Niels Henrichsen. I 1841 oprettedes sogneforstanderskaberne – forløber for de senere sogneråd. Valgret og valgbarhed tilkom kun gårdejere, dvs. ejere af mere end 2 tønder hartkorn. Godsejere og præster var selvskrevne medlemmer. I de gamle valgprotokoller fra Eltang kan man aflæse, hvem der har stemt på hvem. »Smeden og gårdejeren« har en enkelt gang også været opstillet til forstanderskabet – han blev ikke valgt. Der har næppe været ret mange overraskelser i forbindelse med disse første kommunalvalg, når man betænker, at venskaber og naboskaber helst skulle bevares i det lille samfund.

Selvom han fortsat er ejer af matr. 25a i Eltang by, flytter han smedien ud på »Ravnshøj«, som ejendommen matr. 6e senere hedder – den omtalte parcel 4d, som han også købte af Niels Buhl, var et stykke skov, der lå i nærheden af Skibdræt mølle.

I brandtaxationen 1854 oplyses følgende om ejendommen på matr. 6e, der betegnes som en gård med smedie: »En smedie 6 fag i øst, grundmur af sten og med tegltag, et stuehus i syd, et hus i vest«. Smedehuset eksisterer endnu – taktet være de nuværende ejere, som vedligeholder det. Det er bindingsværk, en del er lerklinet, men der findes også mursten, som angiveligt stammer fra Koldinghus. Niels Henrichsen har

i 1849 anvendt byggematerialer fra sin svigerfars nedlagte gård. Denne har sikkert i hine tider (1808) forsynet sig med mursten fra det nedbrændte Koldinghus.

Hvordan han anvendte ejendommen i Eltang by (25a) vides ikke. Han er i 1867 pålagt tiende af alle 3 ejendomme, 25a, 6e og 4d, skyldsat til htk.2.5.0.2: Rug 2 Skp, 3¼ Fj., Byg 3 Skp. 2 Fj. og Havre 4 Sk.

Efterhånden som årene går, og børnene vokser til, ændres sammensætningen af husstanden. I 1850 har han 2 smedesvende og en tjenestepige i sit brød. I 1860 er ældstesønnen Peder 19 år, og de andre 3 drenge er: Jens Henrik 13 år, Søren 12 år og Niels 7 år. Han har da kun en karl ansat til landbruget, sønnerne må allerede været gået ind i smedearbejdet.

I 1868 mister han sin Mette Kirstine, som dør den 1. december. Herefter er ældste datter Gertrud, husholderske, de to ældste sønner Peder og Jens Henrik er smedesvende, og yngstesønnen Niels er smededreng. I 1879, hvor Niels er 64 år, har han kun Jens Henrik på 33 år hjemme som smedesvend. Han har en karl til landbruget. Denne karl bliver gift med yngstedatteren Ane, der fungerer som husholderske. 8 af de 11 børn når voksenalderen – 4 drenge og 4 piger.

Niels sælger smedien

I 1879 sælger Niels Henrichsen ejendommen 25a i Eltang by til smed Peter Petersen, og iflg. skøde af 4. november 1881 sælger han »Ravnshøj«, såvel smedien som gården, til Jens Andresen. Smedien bliver formentlig nedlagt, og ejendommen er herefter rent landbrug.

Nu kunne man tro, at han har erkendt, at den

gamle landsbysmeds arbejde er et døende fag. Maskinkraften er på vej, mange smede går ind i jernindustrien, der er i rivende udvikling. Det kniber med at skaffe kvalificeret arbejdskraft til denne industri, smedesvendene på landet søger ind til byerne – ind i industrien. Hele denne omvæltning i samfundet er i gang – men det er nok ikke grunden til salget. Niels har en del gæld på ejendommen, men ikke nok til, at den ikke skulle kunne overtages af en smedesøn, så det kan heller ikke være årsagen.

Alle 4 sønner forbliver i faget. Søren og Niels flytter til Odense og Kolding, hvor de angives som smede – de er formentlig gået ind i industrien. Peder gifter sig med en bondedatter i »det tyske«, nemlig i Hjerndrup. Han nedsætter sig som selvstændig smed i Vester Hjerndrup i 1873. Den ældste datter Gertrud har i 1875 giftet sig med smeden i Dons, Chr. Jepsen, som har overtaget forældrenes smedie. Slægten fortsætter altså i smedefaget, som den har tilhørt i mange generationer.

Måske har han forsøgt at overdrage gården til karlen Hans Peder, der blev gift med den yngste datter Ane. Hans Peder stammede fra en bondeslægt, men han foretrak byen, idet han senere bliver ansat ved postvæsenet i Kolding. Hverken Niels Henrichsen eller sønnerne har været interesseret i landbruget, de har alle årene haft fremmedhjælp til denne del af »butikken«.

Hvad var mon grunden? Hvorfor overtog den hjemmeværende, ugifte søn Jens Henrik ikke ejendommen? Det er besynderligt i en så traditionsbunden slægt. Ingen af børnene bliver boende i Eltang – og smeden Niels Henrichsen forlader også det sogn, han og hans slægt

har levet i i over hundrede år. Gårdmandsdatteren fik ham aldrig gjort til bonde, her kunne ligge en slags årsag. Som smed blev han efter hendes død måske ikke accepteret på samme vis, som da hun levede – for hundrede år siden var svælget mellem en bonde og en smed næsten uovervindeligt. En glæde må han dog have haft – sønnerne og ihvertfald en af døtrene gik i slægtens spor.

Den gamle smed og sønnen Jens Henrik flytter 1881 til Sdr. Bjert, som efter 1864 forblev en del af Kongeriget. De arbejder som smede, men har ikke købt ejendom. Den 28. april 1888 oplyser en dødsannonce i Kolding Folkeblad, at smed Niels Henrichsen, Sdr. Bjert tidligere Eltang, er død den 26. april. Han begravnes den 3. maj på Eltang kirkegård ved siden af sin gårdmandsdatter Mette Kirstine.